

IV. Z HISTORII REGIONU POLSKI POŁUDNIOWEJ

Kuźma Ewa

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA ROLNICZEGO W LUBELSKIM OKRĘGU SZKOLNYM W LATACH 1944–1950

Jednym z najważniejszych problemów nowej władzy stała się odbudowa szkolnictwa podstawowego, średniego i zawodowego zniszczonego przez okupanta. Lubelszczyzna należała do tych regionów Polski, gdzie znaczna część ludności znajdowała zatrudnienie w rolnictwie, stąd szczególnie istotna była kwestia odpowiedniego jej wykształcenia. Już w okresie międzywojennym powstały tu różnego typu szkoły rolnicze, które teraz należało uruchomić.

Pierwsze poczynania służące wznowieniu oświaty rolniczej podjęło Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w Lublinie w październiku 1944 r. Swoje działania oparło na ustawie o ustroju szkolnictwa z 11 III 1932 r., która obowiązek dokształcania rozciągała na osoby mające ukończoną szkołę powszechną, ale nie przekroczyły 18 roku życia. Planowało ono rozbudowę sieci gminnych i powiatowych szkół rolniczych, szkół gospodarstwa wiejskiego, gimnazjów oraz liceów o działach rolniczych i specjalnych, wiejskich szkół wychowania społecznego, a także uniwersytetów ludowych. Jako cel wyznaczyło sobie utworzenie w każdej gminie jednej szkoły rolniczej, stąd też poleciło ono gminnym radom narodowym wystosować odezwy zachęcające młodzież do nauki. Jednocześnie podjęło ciężar finansowego utrzymania tych placówek¹.

---

¹ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL). Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w Lublinie (dalej KOSL), sygn. 667, k. 47; Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1932, nr 4, poz. 32.

Bardzo duże znaczenie w organizacji tego typu kształcenia miał okólnik Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 1 I 1945r. w sprawie odbudowy sieci szkolnictwa rolniczego. Zgodnie z nim miano dążyć, aby w gminach i ośrodkach rolniczych powstały szkoły rolnicze męskie i żeńskie, dysponujące łącznie obszarem 10 ha oraz przyjmujące do klas I po 50 uczniów. Nauka w nich trwała rok i opierała się na współpracy ze szkołami powszechnymi. Na kierowników szkół powoływano: rolników ze średnim wykształceniem, przedwojennych instruktorów rolnych i agronomów. Stanowiska instruktorów obejmowały osoby wykazujące się ukończeniem powiatowej szkoły rolniczej lub mleczarskiej, posiadające praktykę zawodową. W celu jak najszybszego zorganizowania gminnych szkół rolniczych, wyłaniano przy gminnych i powiatowych radach narodowych tymczasowe komitety szkolne. W ich skład wchodził przedstawiciele: organizacji społeczno-oświatowych, rolniczych, spółdzielczych, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Związku Samopomocy Chłopskiej i stronnictw politycznych. Do obowiązków komitetów należało: wybranie odpowiednich obiektów z przeznaczeniem na szkołę, pozyskanie inwentarza oraz przesłanie życiorysów kandydatów na kierowników i instruktorów do naczelnych władz w Warszawie².

Nauczanie w gminnej szkole rolniczej obejmowało: wykłady, zajęcia świetlicowe i praktyczne. Wykłady ze względu na tematykę dzieliły się na: ogólnokształcące, z zakresu przedmiotów zawodowych i społecznych. Zajęcia świetlicowe odbywały się dwa razy w tygodniu i trwały po pięć godzin. Na nich to: czytano gazety i książki, wygłaszano referaty, organizowano konkursy dobrego czytania oraz wieczory artystyczne. W okresie letnim zajęcia praktyczne trwały 10 godz. tygodniowo i obejmowały one prace w gospodarstwie szkolnym oraz wycieczki do innych gospodarstw.³ Jak głosiła instrukcja Departamentu Oświaty Rolniczej Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 29 I 1945 r., ten stopień oświaty miał służyć *wyrobieniu społecznemu młodzieży*⁴. W rzeczywistości chodziło, aby oprócz wiedzy zawodowej wpajać w młode pokolenie ideologię partii dochodzącej do władzy.

Obok gminnych szkół tworzone powiatowe szkoły gospodarstwa wiejskiego: męskie, żeńskie i koedukacyjne o specjalnościach: hodowla, ogrodnictwo, pszczelarstwo, mleczarstwo, przetwórstwo wikliniarskie. Każda z nich dysponowała

---

² Archiwum Państwowe w Zamościu (dalej APZ). Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1237, k. 1–2.

³ APZ Zamościa 1944–1950, sygn. 113, k. 10–11; Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 60–61.

⁴ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 61.

gospodarstwem liczącym 30–50 ha. Nauka w nich trwała 11 miesięcy, a po jej ukończeniu uczniowie mogli kontynuować edukację w gimnazjach i dwuletnich liceach, następnie odbywali roczną praktykę pod nadzorem szkoły gospodarstwa wiejskiego. Szkołami powiatowymi i wojewódzkimi opiekowały się komitety szkolne. Ich członkowie prowadzili ścisłą współpracę przy jednoczesnym rozgraniczeniu kompetencji. Przewodniczący komitetu sprawował nadzór nad całością oraz miał głos decydujący w sprawach spornych. Przedstawiciel ZSCh, zajmował się pomocą organizacyjną i materialną, reprezentant powiatowej rady narodowej troszczył się o urządzenie: dwóch sal, pomieszczeń dla personelu, biblioteki i zaopatrzenia ich w niezbędny sprzęt oraz pomoce naukowe. Przedstawiciele urzędu ziemskiego biura rolnego, w porozumieniu z gminnym pełnomocnikiem ds. reformy rolnej zapewniali gospodarstwom szkolnym inwentarz żywy i martwy, paszę oraz ziarno na zasiew. Delegat inspektoratu szkolnego za pośrednictwem szkół powszechnych i gminnych rad narodowych przeprowadzał kampanię propagandową szkolnictwa rolniczego. Obowiązek zakładania tego typu szkół spoczywał na radach narodowych, ale za zgodą Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych mogły one powstawać z inicjatywy: Izb Rolniczych, spółdzielni czy fundacji. W wielu gminach utworzenie samodzielnych gminnych szkół rolniczych, napotkało trudności w postaci braku majątków do parcelacji, dlatego powstały one przy siedmioklasowych szkołach powszechnych⁵.

W związku z potrzebą organizacji szkolnictwa rolniczego, Departament Oświaty Rolniczej wydał 15 IX 1945 r., okólnik w celu tymczasowego ustalenia typów szkół rolniczych tworzonych przez wydziały oświaty rolniczej przy wojewódzkich urzędach ziemskich. Absolwenci wiejskich szkół społecznych otrzymywali uprawnienia do pracy w świetlicach i domach kultury. Gminne szkoły przygotowywały młodzież do prowadzenia własnych gospodarstw, powiatowe szkoły gospodarstwa wiejskiego i gimnazja dla dorosłych, w których nauka trwała 2 lata, kształciły pracowników państwowych gospodarstw rolnych, zakładów związanych z produkcją rolną oraz tzw. „siły pomocnicze”, czyli młodszych instruktorów dla szkół gminnych i powiatowych. Właściwą kadrę nauczycielską stanowili absolwenci trzyletnich: gimnazjów gospodarstwa wiejskiego, liceów, zakładów kształcenia nauczycieli i jednorocznych lub dwuletnich szkół instruktorów rolnictwa⁶. Ministerstwo okólnikiem z 24 IX 1945 r., ujednotoczyło zakres działania naczelników wydziałów oświaty rolniczej

---

⁵ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1237, k. 1–2; sygn. 1046, k. 54, 60–61; Akta m. Zamościa 1944–1950, sygn. 113, k. 8–9; Akta m. Tomaszowa Lub. 1944–1950, sygn. 170, k. 11–14.

⁶ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 130.

i powiatowych instruktorów. Naczelnik odpowiadał osobiście za politykę szkolną w województwie i rozporządzanie funduszami. W porozumieniu z prezesem wojewódzkiego urzędu ziemskiego i po zasięgnięciu opinii instruktorów komitetów szkolnych, obsadzał stanowiska całej kadry kierowniczej i nauczycielskiej. Powiatowy instruktor podlegał bezpośrednio naczelnikowi. Zajmował się on organizacją oświaty rolniczej w terenie i informował o wszystkich swoich poczynaniach komisarza powiatowego urzędu ziemskiego⁷.

Stworzenie szkoły w każdej gminie, a nawet powiecie napotkało liczne trudności. Wśród największych z nich był brak: budynków, ziemi, pomocy naukowych, odpowiedniej kadry pedagogicznej i ogólna niechęć młodzieży do podjęcia edukacji w tym kierunku. W tej sytuacji Wydział Oświaty i Kultury przy Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim w Lublinie, przeprowadził w dniach 18–19 X 1945r., odprawę dyrektorów gimnazjów i liceów rolniczych. W omówieniu problemów oświaty rolniczej uczestniczyli: przedstawiciel ministerstwa – Domania, naczelnik Wojewódzkiego Wydziału Oświaty Rolniczej – Chadaj, przedstawicielka Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego – Marchwicowa, a z ramienia kuratorium Marian Kościuszko⁸.

Podobnie sytuacja przedstawiała się w całym kraju, dlatego dekretem Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 10 XII 1945r., ośrodki rolne przeznaczone na gminne szkoły rolnicze, które dotąd podlegały ZSCh, podporządkowano urzędom ziemskim i instruktorom oświaty rolniczej⁹. Departament Oświaty Rolniczej zorganizował w grudniu 1945r. konferencję poświęconą omówieniu sytuacji szkolnictwa. Największe możliwości rozwoju wykazywały województwa: krakowskie, poznańskie, gdyńskie, pomorskie i rzeszowskie. Na znaczne trudności napotkały województwa: białostockie, lubelskie, kieleckie i śląsko-dąbrowskie. Ogółem na terenie państwa czynnych było 1000 szkół rolniczych różnego typu. Najliczniejszą grupę stanowiły szkoły gminne i powiatowe¹⁰.

W celu pozyskania kadry pedagogicznej Wojewódzki Urząd Ziemski w Lublinie, zorganizował w lipcu 1945 r. kurs szkoleniowy. Stały brak odpowiednio wykształconych ludzi spowodował, iż już 15 I 1946 r. zainaugurowano w ośrodku szkoleniowym w Jakubowicach Murowanych w powiecie lubelskim kolejny sześciotygodniowy kurs. Z rekomendacji powiatowych inspektoratów wydziału oświaty rolniczej, ZSCh, organizacji młodzieżowej „Wici” i partii politycznych przybyło

⁷ APZ. Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 203, 205.

⁸ *Przed młodzieżą wiejską droga do wiedzy została na oścież otwarta. Kurs – odprawa dla dyrektorów szkół rolniczych*, „Sztandar Ludu” 1945, nr 201, s. 5.

⁹ APZ. Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 51.

¹⁰ *Fachowe szkolnictwo rolnicze*, „Gazeta Lubelska” 1945, nr 299, s. 4.

tutaj 38 nauczycieli, absolwentów niższych szkół rolniczych i rolników. Celem kursu było przygotowanie jego uczestników do objęcia stanowisk kierowników i pomocników państwowych ośrodków kultury rolnej i ośrodków szkolnych¹¹.

Częściowo problem kadry nauczycielskiej miał rozwiązać okólnik Instytutu Oświaty Rolniczej przy ZG ZSCh w Warszawie z 8 V 1946 r. Polecał on zarządowi wojewódzkim i powiatowym zwrócić uwagę na nauczycieli szkół powszechnych mających stały kontakt z ludnością wiejską. Pedagogów zainteresowanych szerzeniem oświaty rolniczej przeszkalano na konferencjach organizowanych przez ogniwa ZSCh, aby wygłaszali referaty z zakresu problematyki rolniczej i prowadzili na ich temat dyskusje¹².

W lipcu 1946 r. z inicjatywy kuratora Franciszka Krzemienia-Ojaka, w porozumieniu z Wydziałem Oświaty Rolniczej przy Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim w Lublinie, odbyły się w szkołach rolniczych dwudniowe konferencje dla uczniów kończących naukę. Program ich przewidywał 10–12 godzin wykładów. Tematyka ich obejmowała: zagadnienia dotyczące roli państwa, samorządu i organizacji społecznych w pracy społeczno-oświatowej wśród dorosłych, sposoby zachęcania do doksztalcania się na poziomie szkoły powszechnej i średniej, zasady korzystania z bibliotek i różnorodne formy zajęć świetlicowych. Prelekcje wygłaszali: podinspektorzy oświaty rolniczej, wizytatorzy oświaty dla dorosłych i nauczyciele¹³.

Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych, dążąc do samodzielnego nadzorowania oświatą, utworzyło Departament Oświaty Rolniczej i przystąpiło do rozbudowy szkolnictwa służącego upowszechnianiu nauk rolniczych wśród ludności wiejskiej. Takie posunięcia na najwyższym szczeblu administracyjnym miały wykazać odrębność oświaty rolniczej od innych form edukacji, stworzyć jeden cykl nauczania w tym zakresie oraz zlikwidować dwutorowość w zarządzaniu szkolnictwem, polegającą na równoczesnym podporządkowaniu go kuratoriom i wydziałom oświaty rolniczej przy wojewódzkich urzędach ziemskich¹⁴.

Bezpośrednim zwierzchnikiem Departamentu Oświaty Rolniczej był Podsekretarz Stanu, któremu minister rolnictwa i reform rolnych zlecał tę funkcję w swoim zastępstwie. Zgodnie z tymczasowym statutem organizacyjnym, Departament Oświaty Rolniczej dzielił się na sześć wydziałów (Wydział Ogólny, Wydział

---

¹¹ *Otwarcie kursów dla kierowników państwowych ośrodków kultury rolnej*, „Gazeta Lubelska” 1946, nr 29, s. 5.

¹² APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 105.

¹³ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1046, k. 221; Powiatowa Rada Narodowa Zamość, sygn. 70, k. 165.

¹⁴ S. Wiśniewski, *O przynależność szkolnictwa rolniczego*, „Oświata Rolnicza” 1946, nr 23, s. 104–105.

Szkół Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Powszechnej Oświaty Rolniczej, Wydział Kultury i Wychowania, Wydział Ustrojowo-Propagandowy i Wydawnictw, Wydział Administracji i Urzędzeń Ośrodków Szkolnych), z których każdy obejmował kilka referatów. Z jego ramienia działało czternaście wojewódzkich wydziałów oświaty rolniczej przy urzędach ziemskich, zaś w powiatach było siedem inspektoratów oświaty rolniczej przy powiatowych urzędach ziemskich. Zakres obowiązków instancji powiatowych obejmował:

1. Organizowanie gminnych szkół rolniczych,
2. Akcję przysposobienia rolniczego,
3. Zakładanie świetlic i bibliotek szkolnych,
4. Dopilnowanie wykonania uchwał powiatowych i gminnych komitetów szkół rolniczych,
5. Przejmowanie gruntów z parcelacji i troska o inwentarz,
6. Wyszukiwanie kandydatów na nauczycieli do gminnych szkół rolniczych,
7. Pomoc kierownictwu szkół rolniczych przy zagospodarowywaniu ośrodków szkolnych,
8. Lustracje gminnych szkół rolniczych i ośrodków szkolnych.

Powiatowy instruktor oświaty rolnej podlegał bezpośrednio naczelnikowi wydziału oświaty rolniczej przy wojewódzkim urzędzie ziemskim. Jako organy opiniotwórcze i opiekuńcze dla zagadnień oświaty rolniczej zostały powołane przy powiatowych i gminnych radach narodowych komitety, składające się z przedstawicieli: rad narodowych, organizacji społeczno-rolniczych, spółdzielczych, młodzieżowych, nauczycielskich i stronnictw politycznych¹⁵.

Rada Ministrów podjęła 12 IX 1946 r. uchwałę, na mocy której Ministerstwo Rolnictwa i Reformy Rolnych przejęło od Ministerstwa Oświaty wszystkie sprawy związane z zakładaniem i prowadzeniem szkół i kursów rolniczych, łącznie z ich majątkiem oraz kredytami zatwierdzonymi dla nich w budżecie. Jej wprowadzenie w życie na terenie całego kraju miało nastąpić w okresie 28 X–14 XII 1946 r.¹⁶ W tej sytuacji Ministerstwo Oświaty, pismem z 30 IX, zobowiązało kuratoria do jak najszybszego zrealizowania rządowych poleceń. Na terenie województwa lubelskiego przekazano 9 szkół, z których 2 stanowiły własność państwową, a pozostałe

---

¹⁵ A. Bacia, *Tymczasowe zasady organizacyjne i stan szkolnictwa rolniczego w nowej Polsce*, „Oświata Rolnicza” 1946, z. 3, s. 112–116; Wydział Powszechny Oświaty Rolniczej dzielił się na: referat gminnych szkół rolniczych męskich, referat gminnych szkół rolniczych żeńskich, referat dokształcania rolniczego dorosłych, referat przysposobienia rolniczego, referat kursów rolniczych korespondencyjnych i radiowych.

¹⁶ APL KOSL Lublin, sygn. 503, k. 104; Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty 1946, nr 11, poz. 304.

samorządów powiatowych. Powyższe zmiany dotyczyły organów sprawujących nadzór nad szkołami, a nie zmieniały stosunków własnościowych. Z wyjątkiem szkoły w Gardzienicach wszystkie placówki zostały założone jeszcze w latach 1920–1925 i wymagały gruntownych remontów. W tym zakresie ich sytuacja nie uległa poprawie¹⁷.

Równie ważną sprawą było niedostosowanie liceów koedukacyjnych do programów nauczania liceów żeńskich. Szkoły rolnicze dla dziewcząt przewidywały odpowiednią ilość godzin nauczania z działów: rolnictwa, ogrodnictwa, hodowli, organizacji gospodarstwa domowego, z zakresu żywienia rodziny, pielęgnacji niemowląt, wychowania dzieci i higieny. Na istniejących w kraju 37 liceów rolniczych, tylko 6 było żeńskich. Licea koedukacyjne nawet przy rozdzielaniu niektórych wykładów i zajęć praktycznych nie realizowały programu przeznaczonego dla dziewcząt. Wiązało się to z tym, iż wymagały one większej liczby pomieszczeń i innej obsady pedagogicznej. Z tego powodu w liceach koedukacyjnych realizowano program klas męskich, a praca dziewcząt ograniczała się do przygotowania zapasów dla kuchni internatu. Tego typu szkoły, nie kształciły tak bardzo potrzebnych, instruktorek agronomii i nauczycielek działu kobiecego¹⁸.

Przysposobienie rolnicze miało dać młodzieży wiejskiej przygotowanie do prowadzenia własnego gospodarstwa i traktowano je jako szkołę rolniczą. Cykl kształcenia podzielono na trzy stopnie. Pierwszy z nich obejmował: uprawę roślin, drugi hodowlę, a trzeci całością pracy gospodarczej oraz: rachunkowość, sadownictwo, warzywnictwo, przetwórstwo i tzw. „kurs Staszica”. Korespondencyjny „kurs Staszica” polegał na opracowaniu przez ucznia zagadnień przesłanych mu przez Referat Przysposobienia Rolniczego Wydziału Powszechnego Oświaty Rolniczej¹⁹.

Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych dążąc do upowszechniania wykształcenia zawodowego, uruchomiło w marcu 1947 r. przysposobienie rolniczo-wojskowe, powstałe z powiązania przysposobienia rolniczego z przysposobieniem wojskowym, wychowaniem fizycznym i wychowaniem obywatelskim. Decyzja ta była realizacją dekretu Ministerstwa Oświaty z 16 I 1946 r. o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. W jednej gminie tworzono od 2 do 5 ośrodków PRW. W okresie zimowym zajęcia odbywały się trzy razy w tygodniu i trwały po cztery godziny. Obok przedmiotów zawodowych realizowano nauczanie w zakresie ogólnokształcącym. Z tej formy nauki zostały

¹⁷ APL KOSL Lublin, sygn. 674, k. 1.

¹⁸ I. Zawadzka, *Kształcenie dziewcząt w szkołach ogólnorolniczych*, „Oświata Rolnicza” 1947, z. 9, s. 291–192.

¹⁹ *Co daje młodzieży wiejskiej Przysposobienie Rolnicze?* „Sztandar Ludu” 1946, nr 296, s. 4.

zwolnione osoby uczęszczające do szkół powszechnych i na kursy dla dorosłych. Okres letni poświęcano pracy na tzw. „poletkach konkursowych”²⁰.

Inspekcja dokonana przez Wydział Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie stwierdziła, że kierownicy gospodarstw rolnych *nie wykazują właściwego zrozumienia dla prac oświatowo-rolniczych młodzieży wiejskiej*. W związku z tym okólnikiem z 8 V 1947 r. zobowiązano ogniwa terenowe do wyegzekwowania od młodzieży wiejskiej w wieku 15–18 lat uczęszczanie na zajęcia PRW. Kierownicy i administratorzy majątków, mieli zwalniać ją na wykłady i ćwiczenia, nie potrącając za ten czas zarobków oraz przydzielać każdej osobie 100–250 m² na tzw. „poletka konkursowe”. Wyprodukowane na nich rośliny pozostawały własnością kursanta²¹.

Gminne szkoły rolnicze i akcja PWR służyły powiększeniu sieci ośrodków szkoleniowych i ujednoczeniu założeń strukturalno-organizacyjnych. Podbudowę programową oświaty rolniczej stanowiły szkoły powszechne. W trwającym 3 lata szkoleniu PRW położono nacisk na naukę lekcyjną. W dwuletnich szkołach przysposobienia rolniczego w większym stopniu uwzględniano samokształcenie młodzieży. Powiatowe szkoły rolnicze w r. sz. 1947/48 stopniowo przekształcano w gimnazja dla dorosłych, względnie szkoły przysposobienia rolniczego. Przyjmowano do nich młodzież mającą ukończoną szkołę powszechną oraz posiadającą dwuletnią praktykę rolną. Osoby bez pełnej szkoły powszechnej kierowano do powiatowej szkoły rolniczej tylko pod warunkiem, iż w ciągu roku uzupełnią braki.

Do końca r. sz. 1947/48 zlikwidowano gimnazja o skróconym czasie nauki, przekształcając je w dwuletnie gimnazja dla dorosłych lub trzyletnie gimnazja dla młodzieży. Dla uczniów do 16 roku życia, którzy nie ukończyli pełnej szkoły średniej, organizowano w porozumieniu z kuratorium roczne klasy wstępne. Osobom liczącym ponad 17 lat, a nie posiadającym świadectwa ukończenia szkoły powszechnej, umożliwiono jednocześnie uzupełnianie wiadomości z jej zakresu i uczęszczanie do klasy I szkoły średniej. Zarówno absolwenci klasy wstępnej, jak i uzupełniający naukę zdawali specjalny egzamin w obecności delegatów z KOSL w Lublinie. W czasie wakacji odbywali oni sześciotygodniową praktykę zawodową. W liceach rolniczych nauka trwała trzy lata i była oparta na podbudowie programu gimnazjum. Bez egzaminów przyjmowano absolwentów gimnazjów: ogólnokształcących, rolniczych i zawodowych, pozostali podejmowali naukę uzupełniającą

²⁰ APL KOSL Lublin, sygn. 798, k. 85; APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, s. 13; Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty 1946, nr 9, poz. 252.

²¹ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1047, k. 65–66.

w zakresie: języka polskiego, historii, geografii i matematyki. W porozumieniu z kuratorium przy liceach rolniczych prowadzono klasy wstępne dla młodzieży nie mającej ukończonego gimnazjum, ale posiadającej praktykę rolniczą. Dwuletnie licea rolnicze dla dorosłych, przyjmowały osoby mające co najmniej 18 lat i dwuletnią praktykę²².

W ostatnich klasach wszystkich szkół rolniczych przeprowadzano egzaminy końcowe. W zakresie powszechnej oświaty rolniczej egzaminowały państwowe komisje powoływane przy średnich szkołach rolniczych. W zakresie liceów rolniczych – państwowe komisje, odrębne dla każdego liceum²³.

Od chwili powstania Przynsposobienia Rolniczo-Wojskowego organizacja ta bardzo szybko się rozrastała. W lutym 1947 r. w zespołach PRW uczyło się 42 000 osób, w kwietniu 182 000, a w maju 290 000, ten szybki wzrost pociągnął za sobą konieczność ustawicznego szkolenia kadry przodowników zespołów i instruktorów gminnych, którzy prowadziliby pracę na niższych szczeblach organizacyjnych. W związku z tym, z inicjatywy Wydziału PRW Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, zostały zorganizowane w poszczególnych województwach obozy szkoleniowe dla przodowników zespołów. Przez nie w ciągu trzech turnusów przeszło 30 000 chłopców. Pierwszy z nich odbył się w dniach 14–27 VIII, drugi 1–14 IX, a trzeci 14–27 IX. Program pobytu na obozach obejmował przeszkolenie z dziedziny: przynsposobienia rolniczego, przynsposobienia wojskowego i przynsposobienia fizycznego. Ponadto we wszystkich województwach przeprowadzono w dniach 1–22 IX kursy szkoleniowe dla kandydatów na gminnych instruktorów PRW. Ogółem na kursach przeszkolono około 800 instruktorów i instruktorek, których zaangażowano do pracy w nieobsadzonych dotychczas gminach²⁴.

Departament Nauki i Oświaty Rolniczej Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych okólnikiem z 20 VIII 1948 r. poinformował, że w porozumieniu z Ministerstwem Oświaty została powołana komisja kwalifikacyjna przyznająca prawa do nauczania w szkołach i na kursach rolniczych. W skład komisji weszli przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych. Dyplomy przyznawał minister oświaty na wniosek osób zainteresowanych. Występować o nie mogli: nauczyciele, personel zatrudniony w administracji, jak i osoby nie będące w stosunkach

---

²² *Okólniki i zarządzenia Rzeczpospolita Polska. Minister Rolnictwa i Reform Rolnych Nr OR/5/I/4/27, Okólnik nr 27 z 15 VII 1947r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1947/48 w szkołach rolniczych podległych Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych, „Oświata Rolnicza” 1947, z. 7/8, s. 299–377.*

²³ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, k. 22.

²⁴ T. Jędruszczak, *Obozy szkoleniowe PRW, „Oświata Rolnicza” 1947, z. 7/8, s. 225.*

służbowych do władz szkolnych, które na drodze samokształcenia opanowały odpowiedni zakres materiału²⁵.

Departament Nauki i Oświaty Rolniczej pismem z 16 VI 1948 r. wprowadził od 1 VII zasady premiowania personelu nauczycielskiego i instruktorskiego we wszystkich szkołach rolniczych, ogrodniczych i o podobnych profilach, posiadających gospodarstwa szkolne. Przyznawano je za wykonanie i przekroczenie planu pod względem jakościowym lub ilościowym oraz za terminowe nadsyłanie prawidłowo sporządzonych sprawozdań. Premie miały być wypłacane z nadwyżek uzyskanych dzięki właściwej organizacji pracy i wysokiej wydajności²⁶.

Wydział Oświaty Rolniczej przy Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie skierował do inspektoratów oświaty rolniczej starostw powiatowych pismo 4 V 1948 r., w którym powołując się na zarządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 27 IV, polecał przeprowadzenie akcji zapisywania do szkół rolniczych pod hasłem: „Wstępujcie do szkół rolniczych, średnia szkoła rolnicza zapewnia stanowisko i pracę”. Szczególnie zabiegano o pozyskanie młodzieży ze szkół przysposobienia rolniczego i akcji PRW. Służyć temu miał system stypendialny. W jego ramach wszystkie gminy zostały zobowiązane do ufundowania dla najzdolniejszych niezamożnych uczniów dwóch stypendiów, a każdy powiat do czterech stypendiów. Akcje popularyzacji szkolnictwa przeprowadzano w porozumieniu z inspektoratami szkolnymi. Pogadanki na ten temat wygłaszali prelegenci w dniach 10 V–10 VI, w VII klasach i w gimnazjach. Z całokształtu podjętych działań powiaty przesyłały sprawozdania do Lublina²⁷.

Rada Państwa z dniem 1 I 1949 r. zmieniła zasady stypendialne w liceach rolniczych. Zgodnie z nimi z budżetów urzędów gminnych miano przeznaczać co najmniej kwotę 3 000 zł. miesięcznie na stypendium dla młodzieży licealnych szkół rolniczych. W sytuacji, gdy gminy nie były w stanie wypełniać tego obowiązku, przechodził on na radę powiatową lub wojewódzką. Akcja ta służyła wykształceniu kadry prowadzącej uspołecznione gospodarstwa rolne²⁸.

Organizację r. sz. 1948/49 określił okólnik Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 22 VI 1948 r. Zgodnie z nim, powszechna oświata rolnicza była przeznaczona dla wiejskiej młodzieży w wieku do lat 18 pracującej w zawodzie rolniczym i nie mającej możliwości codziennego uczęszczania do szkoły. Realizowano ją przy pomocy trzyletnich szkół przysposobienia rolniczego, na które przekształcano

²⁵ PRW *szkoli*, „Sztandar Ludu” 1948, nr 90, s. 4.

²⁶ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1051, k. 33.

²⁷ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1051, k. 52.

²⁸ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1065, k. 19.

ośrodki szkolenia PRW. Dwuletnie średnie szkoły rolnicze tworzone z dotychczasowych szkół przysposobienia rolniczego. Przy wprowadzaniu w życie tych zmian, szczególną uwagę zwracano na możliwość zapewnienia odpowiedniej kadry pedagogicznej, oraz na poziom prowadzenia gospodarstw szkolnych. Podbudowę programową dla obu typów szkół stanowił program VII klasowej szkoły podstawowej. Dla szkół przysposobienia rolniczego czynnych w miejscowościach realizujących niepełny program nauki przejściowo przyjęto jako podbudowę programową V klas szkoły podstawowej. Dla ścisłego zespolenia szkół przysposobienia rolniczego i średnich szkół rolniczych, pod względem programowym i organizacyjnym, połączono je w obwody powszechnej oświaty rolniczej. Powiaty dzieliły się na 2–3 obwody. W skład każdego z nich wchodziła jedna średnia szkoła rolnicza i szkoły przysposobienia rolniczego. Kierownik szkoły średniej stał na czele obwodu i podlegał szkole powiatowej oraz inspektorowi powszechnej oświaty rolniczej. Absolwenci tych szkół mieli prawo wstępu do liceum²⁹.

Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych poleciło pismem z 23 XII 1948 r. wojewódzkim wydziałom oświaty rolniczej wytypować na swoim terenie jedno dobrze działające liceum, w którym zostałyby uruchomiona pierwsza klasa liceum I stopnia dla młodzieży kierowanej przez gminy. Nauka w tych nowo zorganizowanych klasach miała się rozpocząć od 1 II 1949 r. Szkoły te dostały dodatkowe przydziały urządzeń szkolnych i mebli do internatów. Przyjmowano do nich młodzież po VII klasach szkoły podstawowej, gimnazjach i najlepszych uczniów PR. Za dobór *najwłaściwszego elementu wśród dzieci robotniczych i niezamożnych chłopów* odpowiadali pracownicy administracji szkoły i inspektor powiatowy³⁰.

W sferze powszechnej oświaty rolniczej na zakres kompetencji Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych nałożyły się statutowe obowiązki powołanej 28 II 1948 r. Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”. W tej sytuacji podjęto współpracę na wszystkich szczeblach organów oświaty rolniczej z komendami „SP”. Objęła ona prace związane z rejestracją młodzieży wiejskiej podlegającej obowiązkowi szkolenia, ułatwienie PO „SP” wykonywania swoich statutowych czynności w zakresie nauki w-f i przysposobienia wojskowego, kierowania zdolnej młodzieży do szkół o wyższym stopniu organizacyjnym oraz przygotowywanie kursów i konferencji³¹.

Wydział Oświaty Rolniczej Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie zorganizował w dniach 5–7 VIII 1949 r. w Liceum Rolniczo-Spółdzielczym w Klementowiczach w pow. puławskim konferencję powiatowych inspektorów oświaty rolniczej i in-

²⁹ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, k. 21–22; sygn. 1052, k. 6.

³⁰ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1065, k. 19.

³¹ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, k. 25.

strukturów przysposobienia rolniczego. Wizytator, Stanisław Szewczyk, dobrze ocenił współzawodnictwo młodzieży na odcinku przysposobienia rolniczego. Omawiając grono pedagogiczne, zwrócił uwagę na jego postawę społeczno-ideową oraz na potrzebę uzupełnienia przez nie wykształcenia ogólnego i w zakresie przedmiotów zawodowych. Inspektor oświaty rolniczej, Kowalczyk, w referacie pt.: „Administracja w inspektoracie powiatowym oświaty rolniczej i szkołach rolniczych”, podkreślił, iż zadaniem inspektora ma być staranny dobór personelu nauczycielskiego pod względem ideologicznym i zawodowym, zgodny z wytycznymi partii. Kierownik szkoły miał nie tylko obowiązek opracowywania planu: dydaktycznego, pedagogicznego, społecznego i kulturalno-oświatowego, ale wraz z inspektorem oświaty rolniczej winien kontrolować jego wykonanie przez każdego nauczyciela i kancelarię. Referat o przebudowie gospodarstw drobnotowarowych w uspołecznione, wygłosił przedstawiciel Wojewódzkiego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego³². Tematyka tej konferencji ukazywała kierunki zmian zachodzących zarówno w szkolnictwie, jak i polityce rolnej państwa. Coraz wyraźniej było widać, iż państwu zależy nie na wykształceniu dobrego znawcy przekazywanej wiedzy, a na wychowaniu propagatora ideologii komunistycznej.

Zgodnie z centralnymi wytycznymi, już w listopadzie 1949 r. odbyła się w Lublinie dwudniowa konferencja inspektorów i instruktorów oświaty rolniczej woj. lubelskiego z udziałem delegatów Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Komendy Głównej „Służby Polsce”. Omawiano na niej zagadnienia związane z programowymi i ideologicznymi reformami w oświacie rolnej, podyktowanymi wytycznymi planu sześcioletniego. Ponieważ przewidywał on przebudowę drobnotowarowej gospodarki rolnej na socjalistyczną, bardzo istotnym stało się takie wychowanie młodzieży, aby zaakceptowała ona zachodzące zmiany. W celu ułatwienia oddziaływania na młode pokolenie w duchu ideologii partii rządzącej i skoordynowania wychowania fizycznego, połączono PO „SP” z PRW. Na konferencji opracowano przebieg przeprowadzenia tej akcji w terenie³³.

O rozbudowie tej formy kształcenia świadczy, że tylko na terenie powiatu zamojskiego, według sprawozdania Inspektoratu PRW na dzień 1 I 1948 r., znajdowało się 27 ośrodków PRW i 15 świetlic ściśle z nimi współpracujących. W gminach: Krasnobród, Łabunie, Mokre, Nielisz, Skierbieszów, Stary Zamość, Suchowola, Terespol i Wysokie, PRW skupiało 1 434 osób, w tym 340 dziewcząt. Opiekę nad tą młodzieżą sprawowało 9 gminnych kierowników PRW, 8 gminnych komendantów hufców PRW, a z powodu braku personelu 2 osoby pełniły jedno-

³² APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1169, k. 20–26.

³³ G.S., *Przysposobienie rolnicze włączono do SP*, „Sztandar Ludu” 1949, nr 313, s. 3.

częście obie funkcje. Na zajęciach omawiano m. in. budowę roślin, zagadnienia polityczne, a w świetlicach bieżącą prasę. Stosunek społeczeństwa do szkolenia władze powiatowe określiły jako „dobry”. Podobnie układała się współpraca z: partiami politycznymi, komendantem jednostki wojskowej stacjonującej w Zamościu, wojewodą, starostą oraz sołtysami. Mimo starań nie udało się założyć PRW w gminach wiejskich w: Sułowie, Radecznicy, Nowej Wsi, Zwierzyńcu i w gminach miejskich w Zamościu i Szczepieszynie³⁴.

W okresie od 16 XI 1948 r. do 5 II 1949 r. na terenie 11 gmin powiatu zamojskiego otwarto 24 szkoły przysposobienia rolniczego, do których uczęszczało 814 osób z 47 wsi. Zajęcia dla nich prowadziło 58 nauczycieli. Wykładali oni: język polski, matematykę, historię, geografę, naukę o Polsce i świecie współczesnym oraz przedmioty zawodowe. Z powodu dużego zainteresowania nauką planowano utworzyć jeszcze 35 takich szkół³⁵.

Od 1946 r. w programach nauczania pojawiały się tzw. „zajęcia świetlicowe”. Według założeń programowych miały rozwijać zdolności artystyczne młodzieży, służyć uświadomieniu potrzeb duchowych, ułatwiać nawiązanie kontaktów towarzyskich. Zakładano, że umiejętnie prowadzone zajęcia przyciągną do świetlicy także starsze pokolenie – rodziców, dziadków, przyczyniając się do podniesienia poziomu kultury życia codziennego, a młodzież zachęcą do podjęcia nauki w szkołach rolniczych. Program proponowano łączyć z obrzędowością kościelno-religijną, np.: jasełkami, szopkami, święconym, sobótką i uzupełnić kalendarzem świąt narodowych oraz innych, takich jak Dzień Matki³⁶.

Pracę świetlic szkół rolniczych zupełnie inaczej widziano w 1949r. Pewien obraz daje protokół sporządzony 5 II, po wizytacji Średniej Szkoły Rolniczej w Bortatyczach w powiecie zamojskim przez delegata Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych – Henryka Urbańskiego i inspektora Jana Kostrzewskiego. Wśród zaleceń czytamy o potrzebie: wygłaszania referatu ideologicznego, prowadzenia dyskusji na tematy związane z najnowszymi wydarzeniami politycznymi i redagowania gazetki szkolnej³⁷.

Przyciągnięciu młodzieży do szkół rolniczych miały służyć szczególnie rozbudowane oprawy uroczystości szkolnych. Na podstawie pisma okólnego Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych z 28 VI 1948 r. zakończenie roku szkolnego

³⁴ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1074, k. 34.

³⁵ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1071, k. 16; sygn. 1092, k. 18.

³⁶ J. Korpała, *O prowadzeniu zajęć świetlicowych w szkołach rolniczych*, „Oświata Rolnicza” 1946, z. 2, s. 85.

³⁷ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1068, k. 31–34.

w ośrodkach PRW zaplanowano na 14 X. W okresie 12–14 X przeprowadzano egzaminy z zakresu wiadomości zawodowych przekazywanych na lekcjach i oprowadzanych w ramach samokształcenia. Na pokazy „poetek konkursowych” i egzaminy zapraszano przedstawicieli: partii politycznych, władz terenowych, ZSch. Najlepsze zespoły PRW zdobywały wyróżnienia na szczeblu gminnym i powiatowym, a następnie rywalizowały o jedną z pięciu nagród ufundowanych przez Wojewódzką Radę Oświaty Rolniczej w Lublinie. Za przeprowadzenie pokazu w powiecie był odpowiedzialny inspektor oświaty rolniczej i inspektor młodzieżowy ZSch. Sprawozdania z przebiegu akcji przesyłano na ręce wojewódzkiego inspektora PRW, Stanisława Szewczyka³⁸.

Departament Nauki i Oświaty Rolniczej Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych skierował do Wydziałów Oświaty Rolniczej urzędów wojewódzkich pismo 28 IV 1948 r., w sprawie miesięcznych praktyk wakacyjnych absolwentów trzecich klas liceum i gimnazjum. Ponieważ starano się wśród nich pozyskać przyszłych nauczycieli i instruktorów oświaty rolniczej, dlatego zalecono inspektorom powiatowym PRW otoczyć ich szczególną opieką pedagogiczną. Każdemu praktykantowi przydzielono trzy zespoły PRW i określono zakres obowiązków. Po zakończeniu praktyki składali oni sprawozdanie i otrzymywali odpowiednie zaświadczenie³⁹.

W związku z tymi zmianami Wydział Oświaty Rolniczej Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie pismem z 26 I 1950 r. zobowiązał ogniwa powiatowe do przeprowadzenia lustracji. Inspektorzy mieli sporządzić wykazy szkolenia w: spółdzielniach produkcyjnych, PGR i POM oraz co miesiąc przysyłać sprawozdania z wizytacji. Musiały one zawierać: poziom realizacji programu, charakterystykę postawy ideowej instruktora szczebla gminnego oraz nastrojów politycznych panujących wśród junaków⁴⁰. W okresie przejściowym 25 XI 1949 r. – 15 III 1950 r., tj. do chwili ukazania się przepisów wykonawczych odnośnie współpracy PO „SP” z oświatą rolniczą na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, Departament Nauki i Oświaty Rolniczej polecił, aby wizytacje prac przysposobienia rolniczego odbywały się w obecności delegatów PO „SP” i ZMP⁴¹.

W celu przyspieszenia zakończenia nauki w średnich szkołach rolniczych i umożliwienia młodzieży przejścia do liceum rolniczego II stopnia lub do szkół praktykantów – specjalistów, Departament Szkolnictwa Kadr Działu Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, dokonał 21 III 1950 r. reorganizacji szkolenia. Zgod-

³⁸ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, k. 10.

³⁹ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1050, k. 16.

⁴⁰ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1072, k. 1.

⁴¹ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1069, k. 1.

nie z nią, klasy I liceum promowano 30 IV do klasy II i po wakacjach kontynuowano naukę do 15 XII 1950 r. Równocześnie klasy II kończyły zajęcia 30 IV, otrzymując świadectwo absolwenta⁴².

W związku z brakiem posiadania odpowiedniego wykształcenia przez pracowników gospodarstw szkolnych, Wydział Szkolenia Kadr Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych polecił 21 IV 1950 r. wojewódzkim wydziałom kontynuować przysposobienie rolnicze przez dwa lata. Do udziału w nim starano się zachęcić także robotników sezonowych i gospodarzy indywidualnych. Organizowano je przy udziale ogniw terenowych Związku Zawodowego Robotników i Pracowników Rolnych, w dni świąteczne, a od 1 XI 1950 r. do 31 III 1951 r. w dni powszednie⁴³.

Komenda Główna PO „SP” po przyjęciu przysposobienia rolniczego od Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych na odcinku młodzieżowym zobowiązała się przeszkolić w okresie od 1 I do 15 III 1950 r. 3 000 nowych instruktorów gminnych PR. Mieli oni uzupełnić wolne etaty w gminach na terenie całego kraju. Kadra przyjęta od ministerstwa przeszła dwutygodniowy kurs szkoleniowy. Do 1 I 1950 r. wstrzymano przesunięcia instruktorów gminnych i powiatowych. W okresie od 15 XI 1949 r. do 1 IV 1950 r. KG PO „SP” w porozumieniu z Departamentem Nauki i Oświaty Rolniczej kontynuowała edukację tylko w tych miejscowościach, gdzie znajdowali się instruktorzy gminni. Przeprowadzano je na podstawie 68 godzinowego programu nie obejmującego przedmiotów ogólnokształcących, a realizowanego drogą wykładów oraz zadań domowych. Ze składu zespołów wyłączono młodzież w wieku 16–17 lat, gdyż objęto ją od kwietnia 1950 r. normalnym cyklem szkolenia. Organa Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych na szczeblu wojewódzkim i powiatowym odpowiadały za poziom fachowy i stronę metodyczną szkolenia. Równorzędny im aparat PO „SP” przejął na siebie kierownictwo organizacyjne, czuwał nad zapewnieniem frekwencji i wywiązywaniem się z obowiązków instruktorów. Każdy gminny instruktor przysposobienia rolniczego przeprowadzał 16–20 godzin zajęć tygodniowo, przynajmniej w czterech regionach najbliższych od jego miejsca zamieszkania. Wykładowcami byli też nauczyciele liceum rolniczego i szkół praktykantów specjalistów⁴⁴.

Celem przedstawionych poczynań rządowych na polu edukacji rolniczej była likwidacja zacofania w oświacie rolniczej i dostosowanie jej do potrzeb gospodarki uspołecznionej. Oświata miała ulec zdemokratyzowaniu i stać się jednym z czynników awansu społecznego szerokich rzesz chłopskich, które nieufnie odnosiły się

⁴² APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1067, k. 49.

⁴³ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1067, k. 57.

⁴⁴ APZ Starostwo Powiatowe Zamość, sygn. 1071, k. 21–22.

do nowej władzy. Przekształcając zastaną rzeczywistość, poza treściami z zakresu ściśle związanego z rolnictwem, realizowano nową politykę wychowawczą. Kształceniem, wychowaniem oraz reedukacją ideologiczno-polityczną zmierzano do przemiany postaw. Z bogatego i zróżnicowanego dziedzictwa kulturowego przejmowano to, co według ówczesnych założeń odpowiadało potrzebom „ludowego państwa”. Układ i dobór treści kształcenia dokonany w latach 1944–1947 został po 1948 r. skorygowany. Dotyczyło to w pierwszej kolejności upolitycznienia materiału wykładanego. Ideologię traktowano jako podtekst pracy dydaktyczno-wychowawczej. Szkołę i inne formy nauczania porównywano do zakładu produkcyjnego, a kształcenie i wychowanie do procesu technologicznego. Zespół kierowany przez instruktorów i aktyw organizacji młodzieżowych musiał być czynny i manifestacyjnie wyrażać swoje reakcje. Przemiany gospodarcze i społeczne wymagały zmiany stylu pracy szkoły i dlatego sięgano po wzory radzieckie. Zaliczyć do nich można kształtowanie naukowego światopoglądu, patriotyzmu ludowego, internacjonalizmu. Uważano, że nawet w skróconych okresach nauki uczeń opanuje te same partie materiału, co w toku normalnym. O dobrej pracy wszystkich form nauczania miały świadczyć szybko kończące się kolejne etapy edukacji, spadek ocen niedostatecznych, wysoka frekwencja na zajęciach i egzaminach końcowych. Doskonalenie zawodowe nauczycieli coraz częściej i wyraźniej przyjmowało formę urabiania zwolenników ideologii komunistycznej. Cała oświata rolnicza służyła: podnoszeniu wiedzy, pozyskaniu zwolenników partii rządzącej i uspołecznionego rolnictwa.

Summary

The article describes the post-war reconstruction of the system of agricultural education at the primary and secondary level as well as organisation of vocational courses in the Lublin school district.

All levels of education were made available to both young and adult learners.

The article also contains a description of the organisational and legal transformation of the educational system starting from the national level and going down to the level of local communities (Polish: *gmina*). It is followed by a general discussion of changes in the curriculum which took place at the time.

The presented system was intended to raise the qualifications of peasants, however its primary aim was to recruit supporters for the new authorities and for the transformations in agriculture.